ANA VULPE
Institutul de Filologie
(Chişinău)

FRAZEOLOGISMELE: PRECIZĂRI TEORETICE ŞI ASPECTE PRAGMATICE

Abstract

Phraseology continues to be subject to extensive, and often contradictory discussions, requiring, in terms of language, some more clarification. Uncertainty and confusion in the field of phraseology is laid by a variety of names which are used to express units that build the subject matter of phraseology. As a reproductive unit of language a phraseological unit semantically presents a whole. Phraseological units are historic results of linguistic creativity. Recognized as *ready-made* constructions, the speaker does not create them on the occasion of speaking, but draws them form his mental lexicon. Language, however, tends to alter the standard form of phraseological units, and its intentions are different.

Keywords: phraseological units, idiomatic expression, phrase, set syntactic group, structure of phraseological units, semantics of phraseological units, function features of phraseological units, deviant phraseological units.

1. Câteva precizări teoretice privind noţiunea de frazeologie şi frazeologism. Cu toate că există un număr impunător de lucrări ce tratează frazeologia diferitor limbi, această disciplină a lingvisticii continuă să constituie obiectul unor ample şi, de cele mai multe ori, contradictorii discuţii, deoarece acest subiect implică încă diverse aspecte de investigaţie, multe probleme, legate de esenţa frazeologismelor, necesitând, din punct de vedere lingvistic, unele precizări. Or, „frazeologia este o [mină] în toata puterea cuvântului, la a cărei explorare temeinică, sistematică, exhaustivă nimeni nu s-a gândit, prea serios, în lingvistica românească ”, afirmă Th. Hristea [1, p. 11]. Totodată, trebuie să menţionăm că în ultimii 20-25 de ani acest fenomen de limbă a beneficiat de o atenţie sporită, suferind o evoluţie rapidă.

Amintim că termenul *frazeologie* are la bază cuvintele greceşti *phrasis* „expresie, vorbire” şi *logos* „cuvânt, noţiune” şi dispune, ca şi alte domenii în curs de constituire, de mai multe valori semantice. În afară de sensul „fel propriu unei limbi, unui scriitor de a construi frazele” şi sensul figurat „vorbire fără conţinut, care ascunde sărăcia de idei”, mai are două sensuri terminologice (care, din păcate, nu sunt oglindite în unele dicţionare ale limbii române), mai importante aici: „totalitatea frazeologismelor dintr-o limbă” şi „disciplina care studiază frazeologismele”.

BDD-A6868 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:00 UTC)

Frazeologia, în sensul care ne interesează, şi anume „disciplina care studiază totalitatea frazeologismelor dintr-o limbă”, poate contribui, mai mult decât alte ramuri ale lingvisticii, la evidenţierea bogăţiei lexicale a limbii române, la individualizarea unor stiluri funcţionale, la soluţionarea unor probleme de etimologie şi derivare semantică etc. Or, „…adevărata bogăţie a unei limbi se manifestă, în mare măsură, prin frazeologizmele ei. Se poate chiar afirma că, după «tezaurul lexical» propriu-zis, cel «frazeologic» ne permite mai mult ca orice să clasăm o limbă printre idiomurile sărace, bogate sau foarte bogate”, susţine Th. Hristea [1, p. 134].

N-o să facem un excurs în istoria apariţiei frazeologiei ca ştiinţă în lingvistică, în general, şi în lingvistica românească, în particular, ci doar vom aminti numele unor lingvişti notorii, pe care i-a preocupat această problemă, ca O. Jespersen, A. Sechehaye, Ch. Bally, lingvişti de talie mondială, L. A. Baudouin de Courtenay, F. F. Fortunatov, A. A. Şahmatov, V. V. Vinogradov, A. I. Molotkov, N. M. Şanski etc., lingvişti ruşi. În lingvistica românească şi-au adus contribuţia în această privinţă, B. P. Hasdeu, Al. Philippide, L. Şăineanu, I.-A. Candrea, I. Iordan, F. Dimitrescu, Th. Hristea, V. Soloviov, N. Corlăteanu, Gr. Grinco, T. Cotelnic, V. Hristov, N. Cunițchi, St. Dumistrăcel, Şt. Moldoveanu, Gh. Colţun, Gh. Popa, A. Savin, L. Trinca ş.a.

Marea majoritate a lingviştilor consideră că frazeologia constituie o ramură independentă a lingvisticii având obiectul său de cercetare. Şi totuşi, prin metodele ei de cercetare, precum şi prin unităţile supuse cercetării, ea se apropie cel mai mult de lexicologie. Frazeologismele, ca şi cuvintele, au un înţeles unitar şi constituie un fenomen obiectiv în limbă. Componenţa unui frazeologism, cu toate modificările ce le suferă pe parcursul istoriei, în fond, este stabilă.

Uneori frazeologia este plasată într-o „zona de frontieră” dintre vocabular şi sintaxă. „Frazeologismele stabilesc o legătura între lexicologie si sintaxă, mai ales daca avem in vedere îmbinările stabile de cuvinte, expresiile «gata făcute», în care, de regulă, nu putem modifica nici elementele lexicale componente (înlocuindu-le prin sinonime), nici ordinea lor. În felul acesta frazeologismele ies de sub oblăduirea sintaxei” [2, p. 21].

Fiind totuşi o subdisciplină lingvistică în curs de constituire, frazeologia românească nu are un obiect de studiu bine delimitat. De multe ori se procedează, în acest sens, la extinderea acestuia, în sfera frazeologiei fiind incluse, alături de unităţile frazeologice autentice şi de locuţiuni, şi cuvintele compuse, îmbinările terminologice, structurile cu valoare de intensitate, citatele, formulele convenţionale, îmbinările uzuale, clişeele internaţionale, dictoanele, proverbele, zicătorile, maximele, construcţiile perifrastice, sentinţele, formele analitice etc. [a se vedea: 3, 4, 5 ş.a.]. Acest fapt „duce, inevitabil, numai la intensificarea «zguduirii» frontierelor – şi aşa vagi şi fragile – ale subdisciplinei respective a lexicologiei” [6, p. 26]. Această afirmaţie o găsim şi la Th. Hristea, susţinută mai mulţi ani în urmă: „Un inconvenient al concepţiei care lărgeşte atât de mult sfera frazeologiei ar fi şi faptul că ea complică sau îngreuiază şi mai mult operaţia de clasificare a unităţilor frazeologice şi aşa extrem de numeroase şi de variate” [1, p. 7].

BDD-A6868 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:00 UTC)

Obiectul de cercetare al frazeologiei trebuie să-l constituie frazeologismele în sens larg, adică îmbinările stabile de cuvinte, analogice cuvintelor din punctul de vedere al reproductivității în calitate de unități gata cu caracter unitar. În cadrul frazeologiei sunt studiate atât îmbinările stabile de cuvinte ce au drept echivalent un cuvânt, cât şi cele care sub aspect semantic şi structural echivalează cu o propoziție sau chiar cu o frază. O atare definire a obiectului frazeologiei ca fenomen lingvistic îl împărtăşesc mai mulți lingvişti.

Interpretarea frazeologiei în sens larg nu înseamnă includerea în limitele ei şi a proverbelor, zicătorilor, maximelor, sentințelor, aforismelor etc., aşa cum consideră mai mulți cercetători (a se vedea C. Avădanei, Fl. Dimitrescu, E. Comşulea, V. Şerban, S. Teiuş, Н. М. Шанский, З. Н. Левит etc.).

Despre determinarea incertă şi confuză a domeniului frazeologiei ne vorbeşte şi varietatea denumirilor, care se folosesc pentru unitățile ce constituie obiectul de studiu al frazeologiei: frazeologisme, îmbinări frazeologice, unități frazeologice, grupuri sintactice stabile, frazeme, paralexeme, expresii, expresii frazeologice, expresii idiomatice, formule înghețate etc. „Însăşi entitatea lingvistică, aşa-zisa unitate frazeologică, a fost numită în mai multe (ba chiar în foarte multe!) feluri – ceea ce vorbeşte şi despre diversitatea de opinii în interpretarea fenomenului dat" [7 p. 13]. Prin urmare, în cercetarea frazeologiei, lingviştii s-au confruntat şi se mai confruntă cu două probleme de bază: care este termenul cel mai adecvat pentru a desemna aceste îmbinări stabile de cuvinte şi ce unități intră sub incidența frazeologiei. În baza celor expuse mai sus, conchidem că în ambele cazuri, nu se poate spune că s-a găsit un numitor comun, terminologia fiind încă variată, iar fondul frazeologic încă nesigur. Menționăm că în ultimele decenii, cei mai mulți dintre lingvişti au utilizat termenii de *unități frazeologice* sau, pur şi simplu, *frazeologisme*. Conform definiției lingvistului Th. Hristea, unitățile frazeologice dintr-o limbă dată reprezintă *combinații stabile de două sau mai multe cuvinte*, *cu un sens unitar*. *Aceasta înseamnă că ele denumesc un singur obiect*, *o singură însuşire*, *o singură acțiune*, *un proces sau un fenomen unic* etc. [1, p. 139].

Trăsăturile frazeologismelor, conform descrierii acestora de I. Evseev, sunt: reproducerea sub formă de unități gata formate ale limbii, unitatea semantică, stabilitatea structurală**,** echivalența dintre unitatea frazeologică şi cuvântul liber, expresivitatea, prezența unei nuanțe emoțional-expresive, caracterul frazeologic cel puțin al unuia dintre componente, acesta folosindu-se doar în construcția dată, căpătându-şi sensul în contextul respectiv.

Desigur, prin expunerea opiniilor de mai sus, nu considerăm, nici pe departe, de a fi epuizat nici noi, problema. S-au făcut doar câteva încercări de a preciza terminologia curent folosită şi de a delimita, în mare, sfera noțiunilor discutate.

Astfel, pentru a nu crea confuzii în utilizarea termenilor, în lucrarea de față, acceptăm noțiunile *locuțiune* şi *frazeologism*, iar în cadrul frazeologismelor distingem *expresii frazeologice* şi *expresii idiomatice* sau *idiomatisme* (acestea constituind, de fapt, obiectul de studiu al frazeologiei), precum şi formule, clişee internaționale. În ce priveşte limita dintre locuțiune şi frazeologism, susținem punctul de vedere al lui Bâlteanu I. Maria, care în studiul *Tipuri de unități frazeologice* afirmă că cu cât

BDD-A6868 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:00 UTC)

o îmbinare stabilă de cuvinte este mai *expresivă* (deci are o mai pronunțată încărcătură afectivă), cu atât suntem mai îndreptățiți s-o considerăm expresie (în accepția noastră *frazeologism – A. V.*). Cercetătorul nu are nicio îndoială că: *a spăla putina*, *a tăia frunze la câini*, *a-i lipsi o doagă*, *a-şi lua inima în dinți*, *a face zile fripte* (*cuiva*), *a se face luntre şi punte*, *a face* (*pe cineva*) *cu ou şi cu oțet* sau alte asemenea grupuri frazeologice (considerate „locuțiuni verbale") sunt, în realitate, cele mai autentice expresii româneşti. Când însă expresivitatea a dispărut complet (ori în cea mai mare măsură) şi grupul frazeologic a devenit „împietrit" sau foarte bine sudat (ca în *a băga de seamă*, *a-şi aduce aminte* etc.), atunci se poate vorbi de locuțiuni fără teama de a greşi. În zeci de cazuri „intermediare", nu are nicio importanță dacă acestea sunt considerate expresii sau locuțiuni. Cu adevărat contează numai faptul că atât unele, cât şi celelalte sunt unități pe care, la analiza gramaticală, le luăm mai întâi împreună (dacă sensul lor global şi unele caracteristici morfo-sintactice ne dictează acest lucru). După aceea, le putem diviza şi în elementele lor constituente, dar această dublă analiză prezintă unele neajunsuri. Posibilitatea de a înlocui sau de a echivala un grup locuțional cu un cuvânt sinonim nu trebuie considerată şi un criteriu de diferențiere a locuțiunilor de expresii, susține prof. Bâlteanu I. Maria, întrucât ultimele sunt şi ele, adeseori, substituibile ori numai echivalabile cu o simplă unitate lexicală.

2. **Structura frazeologismelor**. Frazeologismele pot fi formate din două sau mai multe elemente componente. Uneori la stabilirea componenței frazeologismului apar anumite dificultăți, întrucât este anevoios a delimita elementele componente ale frazeologismului de cuvintele contextuale obligatorii. Deseori în limbă există două frazeologisme care se deosebesc prin faptul că unul şi acelaşi cuvânt într-un frazeologism constituie unul dintre elementele componente, iar altă dată – un element contextual obligatoriu pentru frazeologism (*a se pune bine* ***pe lângă cineva*** *– a prinde cu rața în traistă* (***pe cineva***).

În procesul vorbirii între elementele componente ale frazeologismului se pot intercala elemente ale contextului, fapt care nu „deteriorează" componența frazeologismului, întrucât el intră în relații cu alte cuvinte doar ca o unitate percepută integral, nu în părți separate. De aceea, oriunde ar fi plasate componentele frazeologismului în cadrul textului, granițele lui se conturează clar. Prin urmare, una dintre trăsăturile specifice ale frazeologismului, în calitate de unitate de limbă reproductivă, o constituie componența lui stabilă. Orice expresie frazeologică este alcătuită din unele şi aceleaşi cuvinte. Componența frazeologismului poate fi stabilită pe două căi: în raport cu variabilitatea şi în raport cu capacitatea lui de combinare cu alte elemente lexicale. În mod special trebuie delimitați componenții facultativi, dar permanenți: (*a-i rămâne* (***cuiva***) *picioarele* (***pe undeva***); *a i se lega* (***cuiva***) *limba*; *a arunca cu pietre* (***în cineva***)), de elementele neobligatorii, de altă natură (*a nu-l răbda inima* (***să***…); *a-şi rupe de la gură* (***ceva***); (***a spune, a zice, a auzi***) *vrute şi nevrute*).

Uneori unul dintre componenți are un caracter facultativ şi poate fi omis în procesul utilizării (*a băga pe cineva* (***de viu***) *în mormânt*; *a se băga în vorbă* (***ca măraru-n ciorbă***)),

BDD-A6868 © 2011 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:00 UTC)

însă e clar că e vorba de unul şi acelaşi frazeologism. Integritatea lui formală şi conținutală nu este ştirbită. De aceea, la determinarea componenței unui frazeologism e necesar a distinge ceea ce este stabil de ceea ce poate varia, aşa-numitele frazeologisme primare de cele de gradul doi, precum şi a ține cont de formele de funcționare ale frazeologismului, diferitele lui variante etc. Frazeologismul poate varia sub următoarele aspecte: 1) variază forma unui sau altui component (*a se pune în curmeziş* (sau ***de-a curmezişul***); *pestriț la mațe* (***sau cu mațe pestrițe***)). Aceasta se numeşte variantă formală. Aici pot fi încadrate toate substituirile fonetice sau ortografice (*pe aici* (sau ***pe aci, pe ici***) *ți-e drumul?*); 2) variază un component (*a avea* (sau ***a ține, a fi cu***) *pâinea* (sau ***pita***) *şi cuțitul*). Acestea se numesc variante lexicale; 3) variază atât un component, cât şi forma lui (*a lăsa* (sau ***a arunca, a azvârli***) (*pe cineva*) *pe drum* (sau ***pe drumuri***)).

Structura frazeologismului prezintă modelul sintactic fie al unei îmbinări de cuvinte (*apă de ploaie*, *cu inima strânsă*, *ca vai de lume*, *în amurgul vieții*, *a se ține lanț*), fie al unei propoziții (*i s-au înecat corăbiile*; *i-a apus steaua nu-i ard tăciunii în vatră*) sau chiar al unei fraze (*ba e rasă*, *ba e tunsă*; *a nu avea ce pune* (*nici*) *pe-o măsea*).

3. **Semantica frazeologismelor.** Asemenea cuvintelor, frazeologismele posedă sens. Sensul lexical al frazeologismului, ca şi sensul unui cuvânt, denumeşte o anumită latură, o calitate, un raport al obiectelor şi fenomenelor din realitatea înconjurătoare: de ex., analizând frazeologismul *a ajunge la covrigi* şi sinonimul lui *a sărăci*, ne dăm lesne seama că sensul lor lexical desemnează una dintre acțiunile concrete existente în realitate, care poate fi concepută ca „a deveni sărac”. Desemnarea acestei acțiuni concrete reprezintă totodată o abstractizare, o generalizare semantică, întrucât ea poate fi atribuită nu doar acestei acțiuni, dar şi altor acțiuni similare, indiferent de faptul când şi de cine este efectuată ea. Constituind o anumită abstractizare, generalizare semantică, sensurile lexicale concrete, deşi au anumite deosebiri, pot fi unite în grupuri cu semantică comună. (de ex., *a o lua la papuc*, *a o lua la sănătoasa*, *a o lua la goană*, se deosebesc prin sensul lor particular, concret, dar le este comun sensul general „ a fugi”). Acestea, la rândul lor, pot fi grupate în câmpuri semantice cu o semantică şi mai generalizată (de ex., cea care indică sensul generalizat „acțiune”): Sensul lexical particular nu există în afara sensului lexical generalizat, iar acesta poate fi identificat doar cu ajutorul sensurilor lexicale particulare, prin opoziție. Această unitate a sensurilor lexicale particulare şi generale ale frazeologismului stă la baza delimitării lor, întrucât evoluția şi schimbarea sensurilor particulare, concrete ale unui frazeologism este posibilă cu condiția ca el să-şi păstreze neschimbat sensul său lexical general. Un frazeologism poate să dezvolte alte sensuri şi invers, poate deveni monosemantic, doar păstrându-şi intact sensul lexical general.

După cum se ştie, sensul unui frazeologism nu se constituie din suma sensurilor elementelor care îl compun. Acestea îşi pierd total (sau parțial) legătura cu sensul inițial, adică se desemantizează (total). Gh. Colțun afirmă că la formarea sensului frazeologic se poate vorbi de două tipuri de abstractizări: 1) abstractizarea sensurilor lexicale şi gramaticale ale elementelor componente ale frazeologismelor şi 2) abstractizarea sensului de bază al întregii îmbinări de cuvinte de la care s-a format frazeologismul dat [2, p. 35].

BDD-A6868 © 2011 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:00 UTC)

În calitate de unităţi reproductive ale limbii, frazeologismele prezintă din punct de vedere semantic un tot unitar, însă raportul dintre sensul frazeologismului în întregime şi sensurile elementelor lui componente poate fi diferit. În funcţie de gradul de contopire semantică a elementelor componente, adică al raportului existent între sensul general al frazeologismului şi sensurile particulare ale elementelor componente, frazeologismele se clasifică în limba română în: 1) frazeologisme ale căror elemente componente (cel puţin unul dintre ele) îşi păstrează sensul de bază sau legătura cu acesta, desemantizându-se parţial, fiind numite expresii frazeologice (*a păstra ceva ca ochii din cap*, *a fi mort de oboseală*) şi 2) frazeologisme ale căror elemente componente şi-au pierdut semnificaţiile de bază, s-au desemantizat total contopindu-se integral din punct de vedere semantic, numite expresii idiomatice (*a umbla cu mâţa în sac*, *a tăia frunze la câini*). Acestea din urmă constituie, de fapt, „partea intraductibilă a unei limbi", specificul, comoara comorilor unei limbi.

Frazeologismele, de obicei, posedă un singur sens (*a da ceva după spate* „a trece cu vederea, a lăsa la o parte"; *a sta cu dinţii la stele* „a îndura foame"; *a-i sta* (*cuiva*) *mintea în loc* „a se ului").Vorbind despre polisemia expresiei frazeologice, trebuie să remarcăm că acest fenomen se întâlneşte mai rar în sistemul frazeologismelor şi nu are un caracter atât de variat ca în sistemul lexical. Caracterul monosemantic al frazeologismelor trebuie pus, în primul rând, în legătură cu structura complexă a acestora. Spre deosebire de îmbinările libere de cuvinte care sunt alcătuite în timpul vorbirii, frazeologismele sunt creaţii cu structură şi semantică stabile, forme de gata în limbă, fiind doar reproduse. Cu toate acestea, în orice limbă există şi un anumit număr nu prea mare de frazeologisme polisemantice, majoritatea dintre ele având doar câte două sensuri: de ex., *într-un glas*: „1) „în acelaşi timp, concomitent; 2) în unanimitate"; *a-i pieri cuiva graiul* (sau *glasul*) „1) a nu mai putea spune un cuvânt (de emoţie, de spaimă etc.); 2) a fi pus la încurcătură, a fi redus la tăcere"; *a vorbi cu pereţii* „1) a nu avea cu cine să vorbească, a fi singur; 2) a-i vorbi (cuiva) în zadar". Sensurile frazeologismului polisemantic sunt întotdeauna în corelaţie unul cu altul, unul fiind primar, direct şi altul derivat, figurat. În cazul în care între frazeologismele cu aceeaşi formă această corelaţie nu se atestă, avem de-a face cu frazeologisme omonime. Polisemia este caracteristică unui sau altui frazeologism de la sine, independent de context (de context poată să depindă doar un sens ocazional, care nu este încă consfinţit de uz). În acelaşi timp, pentru a stabili despre care dintre sensurile frazeologismului este vorba, e necesar să analizăm funcţionarea acestuia în vorbire. Totodată, este important să ţinem cont atât de formele diferite ale frazeologismului, cât şi de raporturile lui cu alte elemente din vecinătate, pentru a nu considera identice două frazeologisme care sunt asemănătoare, dar totuşi diferite (*a închide ochii* „1) a dormi; 2) a muri"; *a închide cuiva ochii* „a fi lângă cineva în clipa morţii"). Polisemia este caracteristică mai mult frazeologismelor care prezintă ca structură o îmbinare (*a vedea lumina zilei*: „1) a se naşte; 2) a fi tipărit").

Analizând gradul de legătură şi de condiţionare dintre sensuri, delimităm două tipuri de frazeologisme polisemantice: 1) frazeologisme între ale căror sensuri se observă lesne legătura genetică, unul poate fi dedus uşor din altul (*parc-ar fi*) *scos de*

BDD-A6868 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:00 UTC)

la naftalină „1) se spune despre ceva învechit, demodat; 2) reactualizat (după o lungă uitare)”; *plin de lacrimi* „1) (*despre voce*) tremurat (din pricina plânsului iminent); 2) îndurerat, întristat”); 2) frazeologisme între ale căror sensuri nu poate fi stabilită legătura genetică; dependența unui sens față de altul, care, probabil, a existat cândva, nu mai poate fi identificată (*a lăsa* (*pe cineva*) *lat* „1) a bate (pe cineva) foarte tare; 2) „a uimi (pe cineva)”. Polisemia a apărut pe baza transferului sensului inițial asupra altei noțiuni, trecerii de la un obiect sau fenomen la alt obiect sau fenomen (*a vedea lumina zilei*: „1) a se naşte; 2) a fi tipărit”). În cadrul polisemiei frazeologice, ca şi în cea a cuvintelor, sensurile pot fi directe şi figurate (*a face ochii mici* „1)a fi gata să adoarmă; 2) *fig*. a se face că nu vede”; *a închide ochii* „ 1) a dormi; 2) a muri”; 3) *fig*. a ignora, a se preface că nu observă)”.

În vorbire polisemia se manifestă şi prin faptul că frazeologismul în diferitele sale sensuri se combină cu diferite cuvinte, cu diferite grupe sau clase de cuvinte (*plin de lacrimi* „1) (*despre voce*) tremurat (din pricina plânsului iminent); 2) (*despre persoane*) îndurerat, întristat”). Numărul de sensuri lexicale este determinat de diferiți factori, de aceea este foarte dificil să dăm un răspuns exact la întrebarea când şi cum au apărut, s-au modificat sensurile unui frazeologism polisemantic.

4. Particularitățile de funcționare a frazeologismelor. Frazeologismele constituie rezultatul istoric al creativității lingvistice. Fiind recunoscute drept construcții „de-a gata”, cu un sens adesea netransparent, care inițial trebuia învățat asemenea sensului oricăror cuvinte necunoscute, vorbitorul nu le creează cu ocazia enunțării mesajului, ci le extrage din lexiconul său mental, simțind autonomia lexico-gramaticală a construcției. În limbă însă, există tendința de a altera forma standard a frazeologismului, intențiile fiind diferite: fie de a produce umor, ironie, sarcasm etc., fie de a transmite informația referențială incomodă sau negativă într-un mod indirect [vezi 8]). În ultimul timp, frazeologismele apar în forma modificată mai frecvent decât în cea originară, iar în presa scrisă, în limbajul jurnalistic, publicitar, ele abundă.

„Deraierile” frazeologice reprezintă un fenomen realizat conştient de vorbitor, cu impact, cel puțin, la nivel semantic şi pragmatic. Asemenea frazeologisme „deraiate” sunt numite de unii cercetători pragmateme [vezi: Igor Mel’čuk, „Collocations and Lexical Functions”, apud 8].

În cele ce urmează vom încerca să urmărim consecințele semantice şi discursive pe care le antrenează prezența în text a frazeologismelor deviante.

Cele mai des utilizate procedee în „alterarea” frazeologismelor sunt substituția şi expansiunea frazeologică.

5. Modificări în structura frazeologismelor produse de fenomenul substituției şi al expansiunii. În continuare vom supune analizei unele exemple de frazeologisme ce „au deraiat” structural, adică au suferit anumite modificări la nivel de structură, fiind atestate în limbajul publicistic.

Toarnă un pic de apă rece în paharul entuziasmului pentru schimbare (Expresia originară: *a turna gaz în foc* având sensul „a întărâta pe cineva; a agrava, a înrăutăți o situație”). Într-un articol din *Jurnal de Chişinău* (19.03.2010) se vorbeşte

BDD-A6868 © 2011 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:00 UTC)

de un program economic lansat de cineva, foarte promițător, ce presupune mari schimbări. Un altcineva însă publică un eseu care *toarnă un pic de apă rece în paharul entuziasmului pentru schimbare*. Observăm că frazeologismul restructurat capătă un sens opus celui originar: nu de a amplifica, a intensifica un proces, o acțiune, ci de a o diminua, a o slăbi (în cazul dat *a slăbi entuziasmul*).

Piatră ascuțită aruncată în ograda criticii literare [Expresia originară: *a arunca o piatră* (*pietre*)*în grădina vecinului*: „a ataca indirect pe cineva prin aluzii"]: *O încercare reuşită de autoportret* (*dar şi o piatră ascuțită aruncată în ograda criticii literare*) *întrezărim în catrenul următor*, *ce-i*, *de fapt*, *o epigramă*: *Eu nu sunt critic*, *sunt poet*,/ *Eu urc pe scrisul meu*, *fârtate*,/ *Iar tu… te cațări pe citate*. E un fragment excerptat din articolul *Petru Cărare cu ale sale Săgeți orientate spre Carul cu proşti* (*Literatura şi arta* 11 februarie 2010). Mesajul este lesne înțeles de cititor şi nu necesită comentarii.

Cele şapte minuni ale comuniştilor moldoveni [Formula originară: *cele şapte minuni ale lumii* „nume prin care sunt cunoscute şapte monumente din Antichitate, care impresionează prin dimensiuni şi realizare tehnică"]. Aşa se intitulează un articol din *Timpul* din 15 aprilie 2010, în care se vorbeşte despre datoriile externe enorme (1,9 mlr dolari) pe care le-au lăsat moştenire comuniştii din perioada lor de guvernare. Aceasta e a III-a „minune", remarcă autorul articolului. (Altele două, probabil, au fost relatate în numerele precedente, şi celelalte – în numerele următoare).

Finul lui Pepelea – cel isteț ca un proverb [Expresia originară: *Cuiul lui Pepelea*: „drept abuziv pe care şi-l ia cineva, legându-se de un pretext, pentru a stingheri pe altul"] E titlul unui articol din *Literatura şi arta* 11 februarie 2010, în care Ion Ungureanu vorbeşte despre Petru Cărare, care niciodată nu-şi ascundea antipatiile şi intențiile față de ideologia sistemului socialist, avea îndrăzneala să le spună, folosind satira. Şi aşa cum pe Sulac îl salva o glumă, şi P. Cărare se folosea de aceste tertipuri. Până se dumereau cerberii, caravana trecuse, iar cititorii îi savurau versurile săltărețe, dar usturătoare. Era foarte popular, nu-l puteau pur şi simplu interzice. Autorul articolului afirmă că despre P. Cărare s-a vorbit mult prea puțin şi că e de datoria noastră să-l reaşezăm la locul care pe drept i se cuvine. Poziția pe care o are frazeologismul deviant în text este importantă. El ocupă poziția de titlu, fiind un declanşator al mesajului. Rolul discursiv pe care îl are este de a introduce intertextualitatea (dintre Pepelea, personaj folcloric foarte ager, descurcăreț şi glumeț şi poetul P. Cărare) structurând textul. Din păcate, expresia nu este menținută în cuprinsul textului, de aceea cititorul (în special cel care s-ar putea să nu cunoască formula originară) este angajat activ în căutarea unei motivații.

A umbla prin suflet şi prin buzunare (Expresia originară: *a se băga în buzunarul cuiva* sau popular *a umbla prin buzunare*, cu sensul „a fura, a şterpeli"). Într-un articol din *Literatura şi arta* din 14 ianuarie 2010 (*Na-vă şi un top al … discordiei*) expresia frazeologică suferă o deconstrucție prin extindere. Semnatarul articolului, A. Strâmbeanu, adaugă, intenționat, elementul *prin suflet*: *Complexați şi schizofrenici*, *cum suntem considerați*, *am observat totuşi*, *că aproape 9 ani*, *cât* ne-au ***umblat comuniştii prin suflet şi prin buzunare***, *nimeni din presa opoziției*, *ca să nu mai vorbim de presa*

BDD-A6868 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:00 UTC)

comunistă, *n-a îndrăznit să-l includă pe Voronin într-un „top al proştilor*”. Se are în vedere că cei care au guvernat ne-au sărăcit nu doar material, ci au încercat să ne deposedeze şi de averile spirituale: limbă, istorie etc.

Observăm că forma frazeologică originară transpare în cea modificată în toate cazurile menționate. Devierile frazeologice sunt salvate de la ambiguitate de intertextualitate, care antrenează două texte, textul *in presentia* şi un text *in absentia*, *in memoria*, *c*ondiția pragmatică a cunoaşterii acestuia din urmă fiind obligatorie. Or, gradul de accesibilitate a mesajului depinde în mare măsură de abilitatea lectorului de a recupera şi reconstitui textul la care se face aluzie [8].

Prin urmare, frazeologismele deviante expuse mai sus capătă o utilizare pragmatică anume datorită intertextualizării.

Am atestat şi multe alte tipuri de frazeologisme deviante, dar acestea sunt utilizate în construcția respectivă, probabil, din necunoaşterea formei corecte (în tot cazul, utilizarea „originală” nu este motivată de context), de aceea ele pot fi considerate greşite. Spre exemplu: …*Orice femeie ce posedă un cât de mic bagaj de experiență în materie de dragoste*, ***suflă sceptic şi în iaurt, întrucât s-a prăjit cel puțin o dată cu supa fierbinte*** (expresia corectă este *cine s-a fript cu ciorbă*, *suflă şi în iaurt*) (*Jurnal de Chişinău*, 27 aprilie 2010, articolul „În căutarea bărbatului visurilor noastre”); *Întâlnim un om*, *inima începe să galopeze*, *ne pierdem capul şi de aici înainte* ***plutim în al nouălea cer*** (expresia corectă este *a fi în al nouălea cer*) (ibidem). Or, utilizarea greşită a frazeologismelor e o problemă aparte.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Th. Hristea, *Introducere în studiul frazeologiei*// Sinteze de limbă română, Bucureşti, Editura Albatros, 1984, p. 134-159.

2. Gh. Colțun, *Frazeologia limbii române*, Chişinău, Editura Arc, 2000, 205 p.

3. F. Dimitrescu, *Locuțiunile verbale în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1958.

4. I. Boroianu, *Conceptul de unitate frazeologică*: *tipuri de unități frazeologice*// *Limbă şi literatură*, 1974, nr. 2, p. 25-34.

5. M. Cernea, *Locuțiunile*// LLR, 1999, nr. 4.

6. Gh. Popa, *Locuțiunile în sistemul unităților nominative ale limbii române*, Chişinău, Editura Ştiința, 225 p.

7. A. Borş, *Conceptualizarea unui dicționar ideografic de cuvint, locuțiuni şi frazeme*// Buletinul Institutului de Lingvistică. 2003, nr. , p. 13-16.

8. Adriana Ştefănescu, *Modificări*, *condiționate pragmatic*, *ale frazeologismelor*// eboks.unibuc.ro/filologie/dindelegan

9. Молотков А. И., *Основы фразеологии русского языка*, Л., Наука, 1977.

10. Шанский Н. М., *Фразеология современного русского языка*: *Учебное пособие для филол. фак*. Изд. 2-е, М., Высшая школа, 1969.

BDD-A6868 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:00 UTC)